

Міжнародне право

УДК 341.9:347.23:008

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19413018>

**Колізійні питання правового регулювання відносин власності щодо
культурних цінностей**

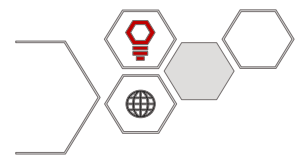
Попко Євген Вікторович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного приватного
права Інституту міжнародних відносин Київського національного
університету імені Тараса Шевченка, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-7417-7584>

Прийнято: 17.03.2026 | Опубліковано: 30.03.2026

Анотація: Стаття присвячена комплексному дослідженню правового регулювання права власності на культурні цінності в межах міжнародних комерційних відносин та аналізу складних колізійних проблем, що виникають у цій сфері. У роботі детально розглянуто специфіку визначення застосовного права у приватних правовідносинах з іноземним елементом, де об'єктом виступають предмети, що мають особливу культурну, історичну або наукову цінність.

Автор аналізує сучасний стан правового механізму захисту світової культурної спадщини, акцентуючи увагу на недоліках класичного колізійного регулювання. Окрему увагу приділено критичному переосмисленню традиційної прив'язки *lex rei sitae* (закон місцезнаходження речі) та обґрунтовано необхідність застосування спеціальних колізійних норм для транскордонного

обігу об'єктів мистецтва. Досліджено проблемні аспекти переходу права власності, зокрема моменти виникнення та припинення речових прав у ситуаціях незаконного вивезення або викрадення цінностей.

Наукова новизна статті полягає у висуненні конкретних пропозицій щодо вдосконалення інструментарію міжнародного приватного права. Зокрема, автором запропоновано шляхи оптимізації співвідношення позовної та набувальної давності для захисту прав добросовісного набувача та законного власника, визначено критерії встановлення юрисдикції у спорах щодо реституції культурних цінностей та окреслено перспективи розробки уніфікованих міжнародних стандартів для цієї категорії справ.

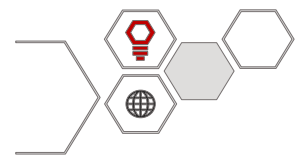
Ключові слова: культурні цінності, культурна спадщина, міжнародний правовий захист, об'єкт цивільних прав, вибір застосовного права до угод з культурними цінностями, колізійні прив'язки.

Conflict of laws issues in the legal regulation of property relations concerning cultural property

Yevhen Popko,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Department of International Private Law Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-7417-7584>

Abstract: This article is devoted to a comprehensive study of the legal regulation of property rights to cultural assets within the framework of international commercial relations and an analysis of the complex conflict-of-laws issues that arise in this area. The paper examines in detail the specifics of determining the applicable

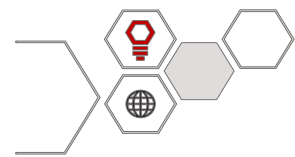
law in private legal relationships with a foreign element, where the objects are items of special cultural, historical, or scientific value.

The author analyzes the current state of the legal mechanism for protecting world cultural heritage, focusing on the shortcomings of classical conflict-of-laws regulation. Particular attention is paid to a critical re-examination of the traditional *lex rei sitae* (law of the location of the object) and the necessity of applying special conflict-of-laws rules for the cross-border circulation of art objects is substantiated. The article examines problematic aspects of the transfer of ownership, particularly the moments of the creation and termination of property rights in situations of illegal export or theft of valuables.

The scientific novelty of the article lies in the proposal of specific recommendations for improving the instruments of private international law. In particular, the author proposes ways to optimize the balance between the statute of limitations for claims and acquisitive prescription to protect the rights of a bona fide acquirer and the lawful owner, defines criteria for establishing jurisdiction in disputes regarding the restitution of cultural property, and outlines prospects for developing unified international standards for this category of cases.

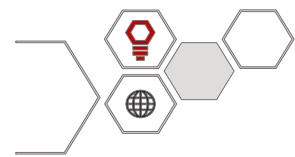
Keywords: cultural property, cultural heritage, international legal protection, object of civil rights, choice of law applicable to agreements involving cultural property, conflict-of-laws rules.

Актуальність та постановка проблеми. Актуальність теми, що розглядається, обумовлена необхідністю удосконалення правового регулювання відносин власності у сфері обороту культурних цінностей, які є об'єктами права власності у цивільних правовідносинах. Зазначені об'єкти володіють інвестиційною привабливістю й все активніше втягуються у міжнародний

цивільний оборот, щодо них укладаються угоди купівлі-продажу та, як наслідок, їх переміщення з території однієї держави до іншої. Зв'язок культурних цінностей більше ніж з однією системою національного права вимагає, у випадку виникнення спору, вирішення питання про те право, яке має бути застосовним до спірного відношення. Чіткості у цьому питанні не існує.

Методологічну основу даної статті становить комплекс загальнонаукових та спеціальних методів юридичної науки, поєднання яких дозволило забезпечити всебічний аналіз колізійного регулювання відносин власності щодо культурних цінностей. Ключове значення у роботі має порівняльно-правовий метод, за допомогою якого було проведено зіставлення підходів до кодифікації міжнародного приватного права у законодавстві Бельгії, Швейцарії та Німеччини, що дало змогу виявити найбільш ефективні моделі захисту культурної спадщини. Формально-юридичний метод було застосовано для критичного аналізу змісту міжнародних нормативно-правових актів, зокрема конвенцій ЮНЕСКО та ЮНІДРУА, а також для уточнення понятійно-термінологічного апарату щодо дефініції об'єктів дослідження. Центральне місце у методології посідає колізійно-правовий підхід, який дозволив обґрунтувати необхідність трансформації традиційної прив'язки *lex rei sitae* та довести доцільність впровадження альтернативних принципів, таких як *lex originis*, у випадках незаконного переміщення цінностей. Окрім того, використання методу *case-law analysis* (аналізу судової практики) забезпечило можливість дослідити реальні механізми вирішення транскордонних спорів, виявити тенденції у практиці іноземних судів щодо реституції об'єктів мистецтва та збалансувати теоретичні висновки з актуальними запитами міжнародного комерційного обігу. Таке поєднання методів дозволило не лише розглянути існуючі правові проблеми, а й сформулювати практичні пропозиції

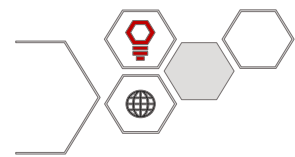

щодо вдосконалення вітчизняного законодавства та міжнародних стандартів у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням правового регулювання культурних цінностей та пов'язаних із ними колізійних проблем займалася низка провідних вітчизняних та зарубіжних науковців. Теоретичним підґрунтям роботи стали праці українських дослідників, зокрема О. Д. Крупчана, під редакцією якого було видано роботу «Проблеми правового регулювання комерційних відносин в умовах їх інтернаціоналізації», а також Б. Ю. Ребриша, який аналізував понятійно-термінологічний апарат міжнародних актів у статті «Культурні цінності та інші суміжні категорії». Загальні аспекти міжнародного приватного права (МПП) були опрацьовані за класичним підручником Дж. Чешира та П. Норта.

Важливе місце в аналізі займають сучасні іноземні фахівці, які пропонують альтернативні колізійні підходи: С. Симеонідис (S. C. Symeonides) у роботі «A Choice-of-law for conflicts involving stolen cultural property» та Д. Фінчем (D. Fincham) у статті «How Adopting the Lex Originis Rule Can Impede the Flow of Illicit Cultural Property» обґрунтовували застосування принципу *lex originis*. Проблеми конфлікту законів у спорах між власниками та добросовісними покупцями досліджувала П. Рейхан (P. Y. Reyhan) у праці «A chaotic palette: conflict of laws in litigation...», тоді як питання реституції та повернення об'єктів вивчав Л. Дзагато (L. Zagato) у роботі «La Restituzione e il ritorno dei beni culturali...».

Протягом останніх п'яти років правова доктрина у сфері міжнародного приватного права демонструє активну переоцінку класичних інструментів регулювання обігу культурних цінностей. Сучасні дослідники все частіше

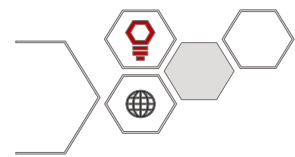

констатують, що традиційний підхід, заснований на територіальній прив'язці, не повною мірою відповідає викликам глобалізованого арт-ринку.

Фундаментальні зміни в розумінні колізійних пріоритетів простежуються у новітніх працях С. Саймеонідіса (2022, 2024). Якщо раніше автор фокусувався на загальних питаннях вибору права, то в останніх публікаціях він обґрунтовує концепцію «суперімперативних норм» (overriding mandatory rules). Згідно з цією теорією, захист культурної спадщини держави походження має абсолютний пріоритет над автономією волі сторін (*lex voluntatis*), що фактично виводить ці відносини з-під дії стандартних комерційних колізійних норм.

Паралельно з цим, Д. Фінчем (2021, 2023) у своїх роботах пропонує цифрову альтернативу територіальному принципу. Автор доводить, що в епоху прозорих міжнародних реєстрів викраденого мистецтва, прив'язка *lex rei sitae* (закон місцезнаходження речі) стає архаїчною, оскільки вона часто сприяє «відмиванню» титулу власності в ліберальних юрисдикціях. Замість неї Фінчем пропонує впроваджувати принцип найбільш тісного культурного зв'язку, що корелює з ідеями Л. Дзагато (2021) щодо посилення ролі держави у справах про реституцію.

У вітчизняному науковому дискурсі особливої актуальності набули роботи Б. Ю. Ребриша (2021), який звертає увагу на критичну проблему понятійної дивергенції. Дослідник стверджує, що допоки в міжнародних актах не буде досягнуто консенсусу щодо терміна «культурна цінність», колізійне регулювання залишатиметься фрагментарним. Цю думку доповнюють аналітичні дані К. Е. Попкової (2022), чії дослідження структури сучасного арт-ринку свідчать про стрімке зростання частки онлайн-транзакцій. Це, своєю чергою, робить фізичне місцезнаходження об'єкта в момент угоди випадковим фактором, підтверджуючи тези про необхідність пошуку нових колізійних

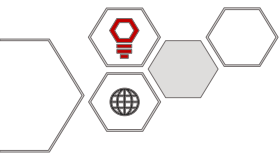
прив'язок, таких як право місця реєстрації об'єкта або право країни його походження (*lex originis*).

Важливий внесок у вирішення проблеми захисту добросовісного набувача зробила П. Рейхан (2023). Аналізуючи вплив міжнародних баз даних (наприклад, Art Loss Register), вона пропонує переглянути механізм обчислення позовної давності, пов'язуючи його не з моментом правопорушення, а з моментом, коли власник, проявивши належну обачність, міг дізнатися про місцезнаходження речі. Такий підхід, що також підтримується у працях під редакцією О. Д. Крупчана (2019), дозволяє збалансувати інтереси стабільності міжнародного комерційного обігу з імперативною вимогою збереження світової культурної спадщини.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність фундаментальних досліджень у галузі права власності та міжнародного цивільного обігу, питання колізійного регулювання щодо культурних цінностей залишається дискусійним та багато в чому нерегульованим. Зокрема, традиційний принцип *lex rei sitae* (закон місцезнаходження речі), що є базовим для речових прав, часто виявляється неефективним у випадках незаконного переміщення об'єктів мистецтва через кордони, оскільки дозволяє легалізувати право власності у юрисдикціях із «м'яким» законодавством (так званий «відмив» культурних цінностей).

Крім того, у сучасній доктрині та практиці залишаються остаточно не розв'язаними наступні аспекти:

1. Конфлікт інтересів: Відсутність єдиного міжнародного стандарту для вирішення колізій між правом первинного власника на реституцію та правом добросовісного набувача на захист своєї власності.

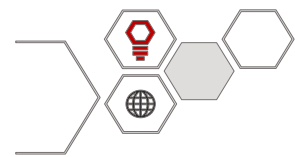
2. Спеціальні прив'язки: Недостатня теоретична розробка та практичне впровадження альтернативних колізійних прив'язок, таких як *lex originis* (закон країни походження), що могли б забезпечити ефективніший захист національної спадщини.
3. Процесуальні бар'єри: Питання узгодження строків позовної та набувальної давності в різних правових системах, що створює правову невизначеність для учасників арт-ринку.
4. Статус держави: Специфіка участі держави як особливого суб'єкта у відносинах щодо повернення культурних цінностей, що перебувають у приватному обігу за кордоном.

Саме ці аспекти, що перебувають на стику колізійного права, теорії права власності та міжнародного пам'яткоохоронного законодавства, потребують подальшого детального аналізу та формування нових підходів, що і зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета статті. Метою даного дослідження є комплексний аналіз особливостей колізійного регулювання речових прав на культурні цінності в межах міжнародних комерційних відносин, а також розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення механізмів вибору застосовного права для забезпечення балансу інтересів законних власників та добросовісних набувачів.

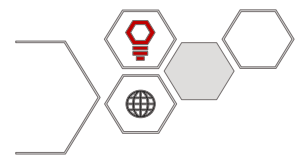
Для досягнення поставленої мети автором вирішуються наступні **завдання**:

- з'ясувати специфіку культурних цінностей як особливого об'єкта приватних правовідносин;
- проаналізувати ефективність традиційної колізійної прив'язки *lex rei sitae* в умовах транскордонного обігу предметів мистецтва;

- дослідити альтернативні підходи до визначення правового режиму культурної спадщини, зокрема принципи *lex originis* та *lex loci theft*;
- визначити оптимальні правові шляхи вирішення спорів, пов'язаних із позовною давністю та реституцією об'єктів, що були незаконно вивезені або відчужені.

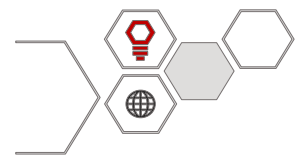
Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародна торгівля предметами мистецтва не визнає кордонів, хоча покупці і продавці при цьому зобов'язані рахуватися з юридичними та практичними особливостями переміщення цінних об'єктів мистецтва з однієї країни в іншу. Культурні цінності є одними із найпривабливіших об'єктів міжнародних інвестицій. Нині весь обсяг світових продажів культурних цінностей ділять між собою два великих сектори арт-ринку – аукціони (45%) й арт-дилери (55%). Серед аукціонних будинків традиційно домінують Sotheby's та Christie's: їхня частка в сумі становить 27% від усіх аукціонних продажів у світі, і 46% загального обсягу продажів. За ними слідують Phillips de Pury – 6% і Bonhams – 5%, а ще існує численна кількість аукціонних компаній різного рівня, галерей, агентів окремих художників тощо. Як зазначає Б.Ю. Ребриш, «міжнародний обіг культурних цінностей може переслідувати різні цілі і здійснюється в межах проєктів культурного обміну, у процесі культурного туризму, у процесі реставрації і, звичайно ж, у випадках міжнародної торгівлі. Торгівля предметами мистецтва має на увазі переміщення художніх творів, антикваріату, меблів та інших артефактів через міжнародні кордони. Аукціонні будинки часто отримують лот з однієї країни, виставляють його на продаж в іншій, а потім організують доставку проданого об'єкта в третю, де проживає покупець. Це саме можна сказати і про роботи міжнародних арт-дилерів і продавців антикваріату, які

пропонують свій товар на спеціалізованих виставках-ярмарках по всьому світі» [1].

Здійснення речових прав на культурні цінності, укладення зовнішньоекономічних угод, які опосередковують міжнародний оборот культурних цінностей, стосуються інтересів не тільки власників, продавців, покупців, а й сотень тисяч кваліфікованих фахівців, страховиків, перевізників, підприємців, некомерційних організацій в усьому світі, а також інтереси держави. Капіталовкладення у твори мистецтва з плином часу зростають, особливо у наш час, що є основою для збільшення числа міжнародних спорів відносно культурних цінностей, які мають вирішуватися вітчизняними та зарубіжними судами, так і міжнародними комерційними арбітражами.

Регулювання відносин, пов'язаних із культурними цінностями як майном, вимагає системності, що є очевидним з огляду на багатоаспектність даного об'єкту. В основі економічного регулювання ринку культурних цінностей покладені норми цивільного права, наприклад приватизація державних цінностей та їх обмеження; узгодження строків позовної давності у спорах, пов'язаних із незаконним вивезенням культурних цінностей; багатомільйонні угоди на арт-ринку регулюються нормами фінансового, валютного, банківського права, а також мають велике значення митні обмеження тощо. Проблеми правового регулювання міжнародно-правового обороту культурних цінностей і правового режиму їх охорони входять у комплекс сучасних проблем міжнародного приватного права, серед яких одним із центральних є питання про вибір застосовного права до зазначених відносин. Міжнародний нормативно-правовий механізм правового регулювання обігу культурних цінностей здатен забезпечити кожній людині реальне право на користування досягненнями культури, що знаходяться у власності окремих осіб і беруть участь у

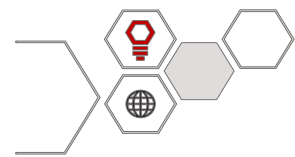

міжнародному економічному обігу культурних цінностей, проте існує ряд недоліків.

Культурні цінності завжди притягувати багато бажаючих отримати унікальний предмет мистецтва у власність і тим самим вигідно вкласти свої грошові кошти. Ринок предметів мистецтва є одним із найдавніших інвестиційних ринків у світі. Так річний обіг світового арт-ринку коливається від 25 до 30 млрд дол. У зв'язку з цим у науково-правовій доктрині, а також на практиці виникла необхідність розробки питання про правове регулювання обороту культурних цінностей як об'єкта права власності. У свою чергу, в силу удосконалення міжнародного економічного обігу та прискорення переміщення товарів через кордони, власність, яка має високу вартість, схильна до загрози втягнення в нелегальний економічний обіг. По цій причині у другій половині ХХ ст. були розроблені міжнародно-правові акти, присвячені регулюванню питань захисту культурних цінностей та їх незаконному обороту.

Беручи участь в комерційному обігу на однакових з приватними особами умовах, держава стає для них рівним контрагентом, який повинен відповідати за свої дії, до якого у випадку неналежної поведінки може бути пред'явлений позов і проти якого може бути винесено судове рішення, яке зобов'язує державу відшкодувати збитки чи іншим чином відновити порушене право свого партнера.

Специфіка правового регулювання поведінки з культурними цінностями обумовлена їх подвійною природою: з однієї сторони, культурні цінності сприймаються як виключно комерційні продукти і повинні включатися у сферу цивільного обігу і цивільних правовідносин; з іншої – вони являють собою частиною культурної спадщини нації, матеріалізованої у пам'ятниках, будівлях, художніх полотнах, живописному ландшафті, музиці тощо і потребують збереження в максимально незмінному вигляді для майбутніх поколінь. Важливо

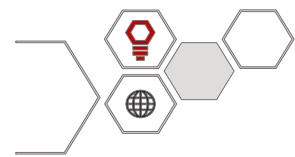

звернути увагу на те, що культурні цінності виступають об'єктами цивільного обороту, їх слід розуміти у міжнародному приватному праві як матеріальні та нематеріальні предмети культури, що мають речовий характер, створені людиною у результаті творчого процесу, мають художню і майнову цінність, універсальну значимість і здійснюють естетичний, науковий, історичний вплив на людину.

У наш час відсутнє чітке розмежування між культурними цінностями як особливим видом речей та іншими видами майна. У зв'язку з цим до даних предметів застосовуються загальні правила міжнародного приватного права, які застосовуються до речей у цілому, не зважаючи на те, що дані предмети мають особливу природу та особливе значення. Питання про те, чи необхідно розробити для даних предметів норми спеціального регулювання, є актуальним.

Спір про власність на культурні цінності у суді представляє собою ситуацію, типову ще для римського права: конфлікт інтересів власника речі та її добросовісного володільця-покупця. У міжнародному приватному праві даний спір ускладнений іноземним елементом, а також публічно-правовим характером, яким володіє культурна цінність за своїм визначенням. Відносини з участю іноземних осіб, що виникають при обігу культурних цінностей, регулюють норми міжнародного приватного права, проте яке не містить єдиного, *типового* колізійного принципу для їх вирішення.

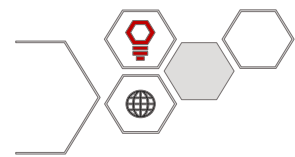
Необхідність вирішення колізійного питання при розгляді судових справ з приводу творів мистецтва та інших культурних цінностей виникає переважно з приводу захисту права власності на цінності культури, що стали об'єктами міжнародного незаконного обігу. В силу цієї обставини особливу значимість при розгляді такої категорії справ набувають колізійні норми про право, що підлягає

застосуванню до відносин власності. Перед судом з'являється необхідність визначення колізійним прив'язок за вибором застосовного права.

Сфера регламентації статусу культурних цінностей в міжнародному економічному обороті регулюється як міжнародно-правовими так й національними приватно-правовими механізмами. Нормативне регулювання має складний комплексний характер, яке містить принципи і норми міжнародного права як публічного так й приватного характеру. Основним правилом у сфері обороту культурних цінностей є принцип автономії волі сторін (*lex voluntatis*), який означає, що сторони самостійно обирають застосовне право до угод з культурними цінностями. У випадках, коли культурна цінність виступає предметом цивільно-правової угоди, відносини по виникненню і припиненню речових прав на майно будуть визначатися спеціальною колізійною прив'язкою – правом місця укладення угод (*lex loci contractus*). Між тим, й у цього правила є виключення: сторони при укладенні угоди, реалізуючи принцип автономії волі, можуть обрати за домовленістю між собою право, яке підлягає застосуванню до їх прав і обов'язків (*lex voluntatis*). Слід зазначити, що даний принцип вирішує багато проблем, проте він обмежений імперативними нормами як міжнародного так й національного права. Угоди з культурними цінностями представляють собою основний спосіб передачі права власності на цінності культури в умовах міжнародного цивільного обігу. Тому питання виникнення права власності у нового володільця культурної цінності, отриманої на основі розпорядчої угоди, виступають особливим предметом дослідження при вирішенні справ про захист права власності на культурні цінності.

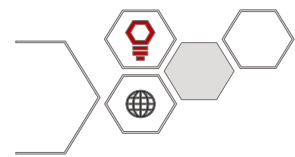
У випадку придбання третьою особою культурної цінності на підставі угоди, юридично бездоганної по праву тієї держави, де вона була здійснена, дійсний володільць прав на культурну цінність, як правило, буде позбавлений

можливості реального витребування належної йому культурної цінності. Як зазначають англійські вчені Дж. Чешир та П. Норт: «Власник втрачає свій титул на рухоме майно, якщо воно вивезено в іноземну державу і там передано в умовах, достатніх з точки зору місцевого права для переходу дійсного титулу до покупця. Правовий титул, що визнається в силу іноземного *lex situs*, витісняє попередні, не сумісні з ним титули незалежно від того, в силу якого права вони виникли» [2].

У наш час одним із самих суперечливих питань у сфері обороту культурних цінностей є вибір застосовного права при вирішенні міжнародно-правових спорів у даній сфері, адже не існує одноманітного принципу для визначення застосовного права в угодах з культурними цінностями, не створені уніфіковані норми, які були б посвячені питанням права власності на культурні цінності, й, зазначимо, що проблеми переходу права власності й вибір застосовного права є актуальним до цього часу.

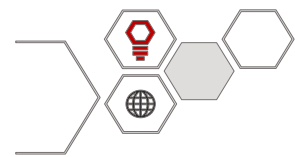
На рівні міжнародних багатосторонніх договорів відсутні уніфіковані колізійні норми про застосовне право до культурних цінностей. Ані в Конвенції ЮНЕСКО «Про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності» від 14 листопада 1970 р. [3], ані в Конвенції УНІДРУА «Про викрадені або незаконно вивезені культурні цінності» (Римська конвенція) від 24 червня 1995 р. [4], ані в інших міжнародних договорах не міститься правил, що вказують на вибір застосовного права до культурних цінностей. Не зважаючи на очевидну актуальність проблеми правового регулювання міжнародного обігу культурних цінностей, розроблені на міжнародному рівні універсальні конвенції потребують удосконалення у зв'язку із зростаючою кількістю спірних правових питань у цій сфері. По мірі ускладнення міжнародного обігу культурних цінностей

змінюються його форми, види, виникають нові правові проблеми. Крім того, правила, закріплені у національних законодавствах, відрізняються між собою і містять різні правові механізми регулювання. Внаслідок високої економічної та культурної привабливості предметів культури, відсутності достатнього регулювання на міжнародному рівні та існуючих розбіжностей у національних правових системах з кожним роком зростає кількість спорів з приводу культурних цінностей. Зіткнення двох і більше правопорядків, колізуючих в урегулюванні спірного цивільного відношення з іноземним елементом через власні національні норми, веде до необхідності вибору застосовного права і подолання таким чином колізійної проблеми.

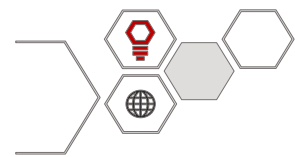
Колізійне регулювання захисту права власності та інших речових прав, зокрема права, що застосовується до такого засобу захисту як позов про виндикацію культурної цінності, має велике практичне значення. Труднощі у регулюванні відносин виникають, по-перше, при встановленні права власності на культурні цінності у виборі застосовного права до правовідносин, що виникають, між попереднім власником речі і добросовісним володільцем, у зв'язку з чим вимагається розробка «гнучких» колізійних прив'язок, які повинні бути відображені в кодифікованих міжнародних актах; по-друге, спірними можуть бути питання, наприклад, чи відносяться до культурних цінностей пам'ятними й інші види нерухомого майна, як визначається вік речі, яким чином встановлюється цінність предмету тощо. А в рамках незаконного обігу доход від продажу предметів культури в рази зростає. Величезною проблемою для таких об'єктів стає зіткнення інтересів власників і добросовісних покупців.

З метою захисту легального обігу власності багато сучасних правопорядків передбачають можливість придбання права власності добросовісними покупцями, навіть стосовно викрадених речей. Так, згідно Цивільного кодексу

Італії [5] (ст. 1153) добросовісний покупець рухомої речі стає її власником, якщо вона відчужена на підставі угоди, здатної до передачі титулу. Дане правило поширюється, у тому числі, на викрадене майно (за виключенням випадків, коли річ належить до категорії публічної власності). Згідно Цивільного уложення Німеччини [6] (параграф 935) добросовісний покупець отримує титул на викрадене, втрачене майно, якщо воно було відчужене шляхом публічних торгів. Тому стосовно предметів мистецтва та інших культурних цінностей виникає питання, чи втрачає в результаті такого відчуження попередній власник своє право власності на користь покупця.

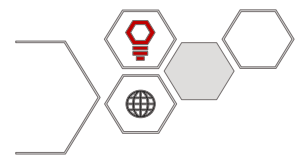
Для правозастосовної практики різних правових систем є характерними різні підходи стосовно добросовісного придбання, що може бути продемонстровано на прикладі наступних двох судових справ. Відомим є приклад із американської судової практики з приводу двох картин А. Дюрера: портретів Ганса Тухера і Феліцітас Тухер. Спочатку обидва портрети знаходились у Веймарському палацовому музеї. Під час Другої світової війни картини були переміщені з метою збереження в замок Шварцбург, звідки весною 1945 р. були викрадені американським солдатом під час нетривалої окупації Тюрингії американськими військами і згодом привезені в Америку. Так в 1946 р. картини були придбані Нью-Йоркським адвокатом Е. Елікофоном. У 1969 р. після того, як стало відомо про місцезнаходження картин, був пред'явлений позов про повернення картин Урядом ФРН і Великою герцогинею Саксен-Веймарською. Позов про повернення картин А. Дюрера був задоволений американським судом. Суд у своєму рішенні базувався на тому, що згідно принципу *lex rei sitae* до спірного правовідношення належало застосуванню право штату Нью-Йорк як місця, де знаходились цінності під час їх передачі по угоді, а по законодавству цього штату американський адвокат Е. Елікофон не міг

придбати право власності на картини, оскільки стосовно викраденого майна у покупця, без огляду на добросовісність, не виникає титулу [7].

Ще один приклад із практики англійських судів відомої справи *Winkworth v Christie Manson and Woods Ltd* [8], що розглядалась у Верховному суді Англії у 1980 р. Предметом спору стали скульптури, викрадені у позивача в Англії, а згодом перевезені в Італію. Там скульптури були добросовісно придбані відповідачем, громадянином Італії, який перевіз їх знову в Англію й виставив на продаж в Аукціонному Домі «Christie's». Позивач, дізнавшись про аукціон, подав позов до суду на покупця скульптур та на Дім «Christie's» з метою заблокувати продаж скульптур і заявити про своє право власності. Суд підтвердив дійсність угоди по продажу скульптур у відповідності зі ст. 1153 Цивільного кодексу Італії, оскільки цивільне право Італії допускає можливість добросовісного придбання й стосовно викрадених речей, відповідач був визнаний правомірним власником. В силу названих обставин англійський суд відмовив у позові бувшому власнику викрадених культурних цінностей.

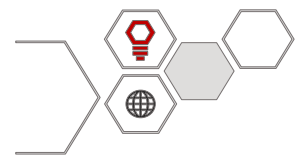
Висхідною позицією для вирішення колізійних норм права власності виступає «закон місця знаходження речі» (*lex rei sitae*), тобто застосовується право країни, в якій річ знаходилась у момент переходу права власності. Даний принцип не має міжнародно-правового закріплення, він в основному міститься у національному законодавстві, що, водночас, й є його основною проблемою, так як він оформлюється в різних правопорядках зовсім не ідентично. На основі «закону місця знаходження речі» будується колізійне регулювання відносин власності у законодавстві більшості сучасних держав, зокрема: Австрії, Вірменії, Греції, Грузії, Іспанії, Казахстану, Польщі, Туреччини, Узбекистану, Німеччини, Угорщини тощо. Згідно Закону України «Про міжнародне приватне право» 2005 р. [9] (ст. 38, п. 1) «право власності та інші речові права на нерухоме та рухоме

майно визначаються правом держави, у якій це майно знаходиться, якщо інше не передбачено законом». Як й у законодавстві інших багатьох державах, така норма має загальний характер, а прямої колізійної прив'язки для визначення права, що підлягає застосуванню до культурних цінностей, не існує.

Під правом країни, в якій майно знаходиться, розуміється фактичне місце знаходження відповідного майна, незалежно від того, де знаходиться власник цього майна чи володілець на нього інших речових прав. Як зазначає О.Д. Крупчан, «так склалось історично, що в колізійному регулюванні правовідносин, пов'язаних з виникненням, реалізацією і захистом права власності на майно, центральне місце належить принципу місцезнаходження речі, який був розроблений середньовічною італійською правовою традицією і одержав поширення в усій Європі. Вже в минулому столітті принцип *lex rei sitae* був закріплений у законодавстві багатьох держав (зокрема, в Цивільному Кодексі Франції, у законах про міжнародне приватне право Австро-Угорщини, Польщі) і на сьогодні вже широко визнаний в міжнародній практиці та юридичній доктрині. Сфера використання цієї колізійної прив'язки стосується питань власності та інших речових прав і застосовується до рухомого і нерухомого майна. Місцезнаходження речі є основоположним началом при вирішенні питань права власності в переважній більшості країн (в тому числі і в Україні), оскільки всі правомочності власника можуть бути реалізовані в повному обсязі лише тільки в тому місці, де знаходиться річ» [10].

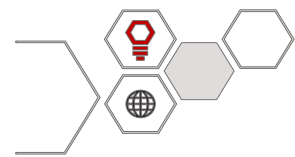
Правила визначення застосовного права до виникнення і припинення речових прав носять спеціальний характер по відношенню до загального колізійного начала *lex rei sitae*. Виникнення і припинення права власності та інших речових прав на майно не за угодою визначаються правом країни, де це майно фактично знаходилось в момент, коли мала місце дія чи інша обставина,

що слугувала підставою для виникнення чи припинення речового права. Як вже зазначалось, багато держав питання захисту права власності підпорядковують загальноприйнятому началу *lex rei sitae*. Між тим, саме розуміння державами принципу місця знаходження речі може різнитися: під ним розуміють місце, де річ знаходилась в момент вибуття із володіння власника чи під час її переходу до покупця, або фактичне місце знаходження речі в момент пред'явлення позову. Національне законодавство відповідає по різному на ці ситуації й різне тлумачення поняття «місце знаходження речі» приводить до неоднозначності при вирішенні спорів. Залежно від цього результати розгляду виндикаційного позову можуть бути різними, оскільки умови захисту добросовісних набувачів у праві різних країн неоднакові.

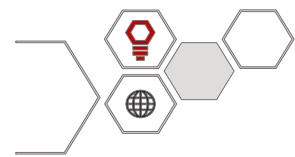
Приклад дії *lex rei sitae* проілюстрований у вже розглянутій справі *Winkworth v Christie Manson and Woods Ltd* [8]. Суд, пославшись на принцип *lex rei sitae*, підтвердив дійсність угоди по продажу скульптур у відповідності зі ст. 1153 Цивільного кодексу Італії. Ця справа *Winkworth v Christie Manson and Woods Ltd* підкреслює проблему *lex rei sitae*: виходячи з яких критеріїв слід інтерпретувати місце знаходження речі? Чому у даній справі місцем знаходження речі не стала територія Англії, де вона знаходилась у власності, згодом була викрадена й виставлена на продаж? *Lex rei sitae* не вирішує питання про розуміння місця знаходження речі: це місце, де річ вибула із володіння власника, чи місце, де річ придбана добросовісним власником.

Ще одним свідченням недоліку *lex rei sitae* є рішення судового спору у справі *Union de l'Inde v. Crédit Agricole Indosuez (Suisse)* Федерального суду Швейцарії, що розглядалась у 2005 р. [12] Старовинні золоті монети були перевезені їх володільцем з Індії в Швейцарію, згодом у 1987 р. вони були закладені у швейцарський банк, а в 1992 р. Міністерство культури Індії подало

позов до суду Швейцарії з заявою про своє право власності на дані монети, оскільки, згідно законодавства Індії, вони були частиною національної спадщини й не могли бути вивезені у вільному порядку. Проте, суд Швейцарії відхилив позов по наступним причинам. По-перше, угода між володільцем монет і швейцарським банком дійсна згідно швейцарського законодавства. По-друге, суд визнав аргументацію позивача недостатньою для застосування ст. 9 ч. 1 Федерального закону Швейцарії від 20 червня 2003 р. «Про міжнародну передачу культурних цінностей», де передбачається повернення культурної цінності в державу, звідки вона була вивезена, при умові, якщо позивач доведе, що річ дійсно є культурною цінністю у відповідності з законом країни свого походження [13]. По-третє, суд вважав, що ст. 17 та 19 Федерального закону Швейцарії «Про міжнародне приватне право» 1987 р. про застереження про публічний порядок та про використання імперативної норми іноземної держави відповідно не застосовні [14]. Іншими словами, суд зовсім відмовився брати до уваги положення законодавства Індії з даного питання, керуючись виключно *lex rei sitae*. Так, на прикладі справи *Union de l'Inde v. Crédit Agricole Indosuez (Suisse)* релевантна доктрина демонструє критику на адресу прив'язки *lex rei sitae* у контексті спорів про культурні цінності [15].

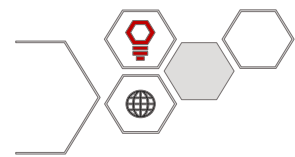
Прив'язка *lex rei sitae* передбачає визначення змісту і обсягу правомочностей власника чи володільців інших речових прав, а також кваліфікацію речі в якості предмета, що має культурну значимість і відноситься до категорії «культурна цінність» по праву тієї держави, в якій знаходиться цінність. За правом такої держави й буде вирішуватися питання про законність припинення і наступного переходу права власності: припинилось чи ні право власності на предмет культурного значення в результаті таких юридичних фактів як відмова від права власності, втрата, викрадення культурної цінності; чи

перейшло право власності до нового володільця і чи не є перехід права юридично хибним.

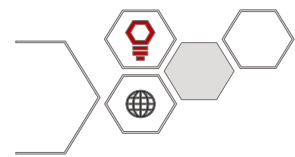
Принцип місця знаходження речі, як зазначалось, часто є основним, проте має недоліки застосування: він не завжди враховує національне законодавство і розбіжності у правовій охороні цінностей. Як підкреслюють зарубіжні вчені, існують й інші негативні наслідки застосування судами *lex rei sitae*: по-перше, норми іноземного права держави-походження стосовно питань, пов'язаних з вимогами про реституцію культурних цінностей, автоматично не застосовуються [16]; по-друге, застосування *lex rei sitae* відповідає тільки економічним інтересам покупця речі, що в цілому суперечить змісту поняття культурних цінностей [15]. Вирішення питання визначення місця знаходження речі має важливе практичне значення, адже від цього залежить результат судового розгляду, оскільки в різних правопорядках умови захисту добросовісних покупців неоднакові. Законодавство ряду країн передбачає такі норми, що в результаті права власника, з володіння якого вибуває культурна цінність, залишаються незахищеними.

Враховуючи спірні моменти застосування *lex rei sitae* по відношенню до права власності на культурні цінності грецький професор С. Симеонидис пропонує звернутися до формули *lex originis* [16], тобто закону місця походження речі. Застосування до культурних цінностей прив'язки «закон місця походження» був також обґрунтований американським дослідником Д. Фінчемом [17], проте вперше принцип «закон місця походження» був закріплений у розробленій Інститутом міжнародного права *Базельській резолюції про міжнародну торгівлю творами мистецтва з точки зору захисту культурного спадку* 1991 р. [18] У даній Резолюції було визначено, що визначено, що перевагу при визначенні застосовного права необхідно віддавати праву тієї країни, з якою культурна цінність пов'язана найбільш тісним чином, а

саме праву країни місця походження цінності. Такий підхід знайшов відображення у законодавстві Бельгії (Belgian Code of Private International Law [19]), в якому був вироблений баланс між приватними і публічними інтересами. У ст. 90 поєднуються *lex originis*, й *lex rei sitae* таким чином: «річ, яку держава вважає включеною до її культурної спадщини, покинула територію цієї держави шляхом, який вважається незаконним за правом цієї держави під час її вивезення, то вимога про повернення регулюється правом цієї держави, яке застосовувалось у той час, або за вибором останнього, - правом держави, на території якого річ знаходиться під час виндикації». Так, за загальним правилом, застосовним є право країни походження, але якщо має місце явна перевага на захист власника без урахування дій добросовісного набувача, то застосовним є право країни, обране державою позивача чи набувача. Проте при використанні даної формули прикріплення далеко не завжди можна чітко визначити місце походження культурної цінності з точки зору її історичного генезису. Однозначне застосування принципу «*lex originis*» не завжди доречне, оскільки культурні цінності, які в минулому складали культурний спадок однієї країни, в силу історичних, географічних змін можуть перетворитися в національний спадок зовсім іншої держави.

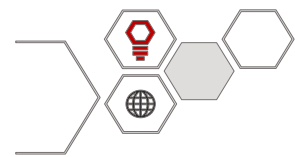
Прив'язка *lex originis* викликає достатньо багато спорів її застосування, адже окрім складності визначення місця походження, існує неможливість отримати захист добросовісному володільцю ні при яких обставинах. Прикладом дії прив'язки *lex originis* може бути апеляційне рішення у справі *Government of the Islamic Republic of Iran v. The Barakat Galleries*, 2005 р. [20] Уряд Ірану подав позов проти художньої галереї в Лондоні про повернення археологічних знахідок, незаконно вивезених з Ірану. Законодавство Ірану забороняє кому-небудь отримувати права власності на історико-культурні цінності, розкопані чи

знайдені на іранській території. Проте суд встановив, що Іран не має права власності на ці об'єкти, й відмовив Ірану в їх реституції. Позивач подав апеляцію, і в 2007 р. справа була переглянута: винесено рішення на користь національного законодавства Ірану. Апеляційний суд, на відміну від суду початкової інстанції, Великобританії керувався законом *lex originis*. Так, обґрунтованим рішенням проблеми визначення застосовного права в спорах про культурні цінності є використання «компромісу» між *lex originis* та *lex rei sitae*.

Відмітимо, що прив'язка до права країни походження речі може виступати як мотивація для покупця предмету мистецтва належним чином переконатися у законному провенансі (історії володіння художнім твором, предметом антикваріату, його походження) придбання. У ході аналізу судової практики з'ясовано, що використання будь-якого конкретного елементу провенансу придбання не є гарантією застосування права тієї країни, з якою відношення в усіх елементах буде пов'язано. Численні деталі транснаціонального спору з участю культурних цінностей розподіляються між кількома правовими площинами: приватною і публічною. Даний факт чинить перепони у виробленні якогось уніфікованого підходу в колізійному регулюванні речових прав на культурні цінності.

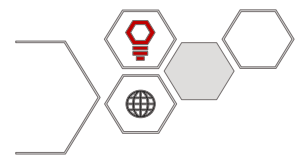
Поряд із зазначеними принципами застосовується й закон «найбільш тісного зв'язку» (*proper law*), який означає, що при вирішенні спорів про захист права власності на культурні цінності застосовується право тієї держави, з якою дане правовідношення найбільш тісно пов'язане. Прив'язка найбільш тісного зв'язку володіє гнучкістю застосування, що має суттєве значення при високій оборотоздатності культурних цінностей як об'єкту економічного обігу. Враховуючи особливий характер предмету угоди, ефективність застосування такої прив'язки до обороту культурних цінностей підвищується за рахунок

наступних факторів: чистота правового титулу на культурну цінність з урахуванням обставин придбання, історія походження (провенанс) предмета угоди, врахування строків давнішого володіння, що мають бути узгоджені зі строками позовної давності, наявність державного інтересу щодо спірного предмету і застосування застереження про публічний порядок. При таких умовах використання дана прив'язка має ряд складнощів, головною з яких є невизначеність змісту і складнощі фактичного застосування. Ряд проблем, які обумовлені тим, що угоди з культурними цінностями можуть мати суттєвий зв'язок з різними державами. Угоди з культурними цінностями можуть мати тісний зв'язок з різними державами в силу своєї обігової здатності, критерія походження, ознаки знаходження тощо. Тому питання визначення застосовного права у цьому випадку може нести значний суб'єктивний момент правозастосувача.

Таким чином, колізійні прив'язки *lex rei sitae* (*lex situs*), *lex voluntatis*, що використовуються у сучасному міжнародному приватному праві, далеко не завжди гарантують переважний захист прав власників культурних цінностей у тих випадках, коли застосовне право віддає перевагу захисту інтересів добросовісних покупців. Дана обставина може бути використана й недобросовісними учасниками цивільного обігу, які навмисно здійснюють угоди по відчуженню культурних цінностей в державах, які захищають добросовісних набувачів перед петиторним позовом власника.

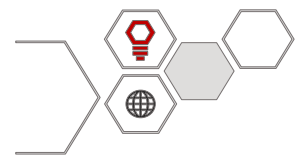
Застосування прив'язки *lex rei sitae* при виборі застосовного права до спорів про витребування культурних цінностей з чужого незаконного володіння буде продовжувати залишатися найбільш поширеним колізійним принципом сучасного міжнародного приватного права при вирішенні даної категорії справ. Проте, його застосування, представляється, може бути обмеженим, коли

предметом спору про захист права власності виступає культурна цінність, включена в реєстр (список) культурного спадку певної держави, в силу чого володіє підвищеною охороноздатністю перед іншими культурними цінностями в національному праві її держави-приналежності. Таке обмеження є необхідним для попередження нелегального міжнародного обігу культурних цінностей, що відносяться до об'єктів культурного спадку тієї чи іншої держави.

Останнім часом пропонується використати колізійний принцип, заснований на законі країни, де культурна цінність офіційно зареєстрована як об'єкт культурної спадщини, що допомагає чинити перепони їх незаконному обігу. Застосування даної колізійної прив'язки могло б мати місце, коли спірний предмет, що представляє історико-культурне значення, виступає об'єктом культурної спадщини певної держави і має підтвердження даного статусу. Реєстрація культурної цінності в якості об'єкта культурної спадщини, як правило, відбувається шляхом включення її до державного реєстру (списку) і встановлення особливого режиму охорони.

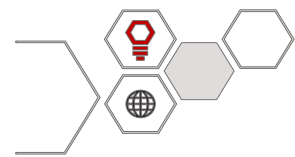
Відсилка до права держави, в якій культурна цінність внесена до державного реєстру дозволить цілком однозначно застосувати правові норми, прийняті державою з метою охорони найбільш унікальних і цінних предметів її матеріальної культури. Такі норми переважно спрямовані на абсолютну можливість витребування рухомих матеріальних культурних цінностей з чужого незаконного володіння, не допускаючи набуття права власності на дані об'єкти іншими особами. Тим самим відсилка до права місця реєстрації культурної цінності дозволить у найбільшій мірі врахувати інтерес держави, в якій спірна культурна цінність зареєстрована як об'єкт її культурної спадщини, і забезпечить захист порушеного права власності.

Таким чином, з метою запобігання нелегального міжнародного обігу культурних цінностей, що відносяться до культурного спадку сучасних держав, і обмеження переходу права власності на них при розгляді справ про повернення культурних цінностей, перевагу при виборі застосовного права доцільно віддавати праву держави, в якій цінність зареєстрована в якості об'єкта культурного спадку. Стосовно інших культурних цінностей не зареєстрованих чи іншим чином класифікованих як частина культурної спадщини конкретної держави, скоріше за все, будуть застосовуватися такі колізійні прив'язки як закон місця знаходження речі (*lex rei sitae*, *lex situs*), закон, обраний сторонами угоди (*lex voluntatis*), та ін.

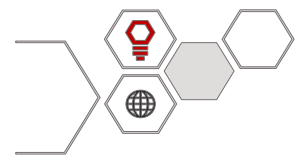
Закріплення колізійного принципу «закону держави, в якій культурна цінність зареєстрована в якості об'єкта культурної спадщини», може бути здійснено на рівні національного законодавства, двосторонніх договорів, а також міжнародних багатосторонніх угод регіонального і універсального рівнів (у рамках країн ЄС, Ради Європи, ЮНЕСКО). Це створить додаткові гарантії для збереження за власниками найбільш унікальних культурних цінностей з позиції національної культурної спадщини, а також будуть протистояти нелегальному міжнародному обороту культурних цінностей.

Важливим при розгляді спорів про повернення викрадених і незаконно вивезених культурних цінностей є питання про застосування строків позовної давності, що є неоднозначним. Так, при розгляді виндикаційних позовів у деяких країнах строк позовної давності обчислюється з моменту фактичного вибуття речі із володіння власника, в інших же державах обчислення строку відбувається з моменту фактичного виявлення викраденої речі. У правовій системі США цей принцип має назву *принцип виявлення*, тобто позовна давність починається з моменту, коли власник дізнався чи повинен був дізнатися про підстави позову.

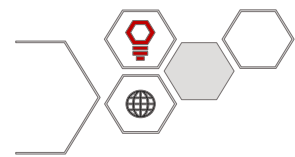
За законами штату Нью-Йорк обчислення строку позовної давності починається з моменту, коли володілець предмету відмовився задовольнити вимогу власника про повернення культурної цінності. Інший же принцип – принцип володіння всупереч домаганням третіх осіб – бере до уваги лише поведінку добросовісного набувача, але даний підхід не враховує варіант, коли власник не міг знати про наявність підстав для позову. Перша позиція вбачається більш ефективною на практиці, але слабкою без належного врегулювання питання про те, що розуміється під моментом виявлення: момент, коли власник дізнався про порушення свого права, або коли встановлена особа правопорушника. Вбачається оптимальним вирішенням цього аспекту шляхом встановлення моменту виявлення як моменту виникнення можливості отримати відомості про особу правопорушника, який спонукав власника до активних дій.

Окрім моменту початку обчислення строків позовної давності, різняться й розміри строків. Ряд країн закріплюють загальний строк для рухомого майна, деякі держави передбачають для культурних цінностей спеціальні строки. На міжнародному рівні питанням строків позовної давності присвячена Конвенція УНІДРУА від 24 червня 1995 р., в якій закріплені різні строки позовної давності. Так, для викрадених культурних цінностей встановлюється трирічний строк з моменту, коли особі стало відомо місце знаходження даних об'єктів і приналежність володільцю, та в усіх випадках строк п'ять років з моменту викрадення (ст. 3 ч. 3). Для об'єктів громадських колекцій застосовується тільки строк три роки з моменту виявлення речі та встановлення її володільця (ст. 3 ч. 4). Також для держав – заявників передбачається виключення із правил про строки давності, які закріплені Конвенцією, і встановлення строку 75 років чи більше (ст. 3 ч. 5). Для незаконно вивезених культурних цінностей передбачається строк три роки з моменту, коли держава-позивач дізналась місце

знаходження речі і приналежність володільцю, і в усіх випадках, в п'ятирічний строк з моменту дати вивезення чи з дати передбачуваного повернення в силу дозволу на вивезення (ст. 5 ч. 5). Дані строки далеко не в усіх випадках здатні забезпечити належний рівень правового захисту позивачів в силу їх суттєвої обмеженості стосовно приватних суб'єктів. Тому представляється доцільним по можливості усунути розбіжності й закріпити у нормативних актах уніфіковані норми про обчислення строку позовної давності з моменту виявлення викраденої речі, оскільки саме з цього часу можливим є подання позову про повернення культурних цінностей й у володільця з'являється реальна можливість захищати свої права.

Висновки. Культурні цінності як об'єкти права власності, що мають певну природу та особливе значення, беруть участь у міжнародному обороті. Регулювання відносин, пов'язаних із культурними цінностями як майном, вимагає системності, що є очевидним з огляду на багатоаспектність даного об'єкту. Важливою проблемою правового регулювання міжнародно-правового обороту культурних цінностей і правового режиму їх охорони, що є елементами комплексу сучасних проблем міжнародного приватного права, є вибір застосовного права до зазначених відносин. У міжнародних багатосторонніх договорах (Конвенція ЮНЕСКО «Про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності» 1970 р., Конвенція УНІДРУА «Про викрадені або незаконно вивезені культурні цінності» 1995 р. та ін.) не міститься правил, що вказують на вибір застосовного права до культурних цінностей, а в правила, закріплені у національних законодавствах, відрізняються між собою і містять різні правові механізми регулювання. Значне зростання кількості спорів з приводу культурних

цінностей привело до необхідності вибору застосовного права і подолання колізійної проблеми.

У доктрині міжнародного приватного права сформовані основні колізійні прив'язки (закон місця знаходження речі (*lex rei sitae*), закон місця походження речі (*lex originis*), закон найбільш тісного зв'язку (*proper law*), новий принцип, заснований на законі країни, де культурна цінність офіційно зареєстрована як об'єкт культурної спадщини), кожна з яких має певні переваги, проте також й недоліки. Принцип *lex rei sitae* не має міжнародно-правового закріплення, міститься у національному законодавстві, на ньому будується колізійне регулювання відносин власності у законодавстві більшості сучасних держав. Застосування прив'язки *lex rei sitae* при виборі застосовного права до спорів про витребування культурних цінностей з чужого незаконного володіння є найбільш поширеним колізійним принципом сучасного міжнародного приватного права при вирішенні даної категорії справ.

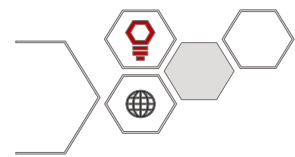
Список використаних джерел

1. Ребриш Б.Ю. Культурні цінності та інші суміжні категорії: проблеми понятійно-термінологічного апарату міжнародних правових актів / *Юридичний науковий електронний журнал*, 2021, № 10. С. 166-170. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/41>. URL:

https://lsey.org.ua/10_2021/43.pdf

2. Cheshire and North's private international law By North, P. M. (Peter Machin). London : Butterworths. P.331. URL: https://archive.org/details/cheshirenorthspr0000nort_o8a6

3. Конвенція про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності від 14 листопада 1970 р. / URL: https://zakon.cc/law/document/read/995_186

4. Конвенція «Про викрадені або незаконно вивезені культурні цінності» (Римська конвенція) від 24 червня 1995 р. / URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_590#Text

5. Codice Civile Italiano / The Cardozo Electronic Law Bulletin. 2000. Mode of access: / URL: http://www.jus.unitn.it/cardozo/Obiter_Dictum/codciv/home.html

6. Цивільне уложення Німеччини. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/print_englisch_bgb.html

7. Reyhan P.Y. A chaotic palette: conflict of laws in litigation between original owners and good-faith purchasers of stolen art / P.Y. Reyhan / *Duke Law Journal*, 2001. Vol. 50, N 4. P. 1016-1018 / URL: <http://www.law.duke.edu/shell/cite.pl?50+Duke+L.+J.+955>>.

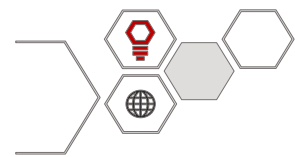
8. Case Winkworth v Christie Manson and Woods Ltd / International Court of Justice. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/58/058-19741220-JUD-01-00-N.pdf>.

9. Закон України «Про міжнародне приватне право» № 2709-IV від 23 червня 2005 р. (нова редакція від 23 грудня 2022 р.) / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>

10. Проблеми правового регулювання комерційних відносин в умовах їх інтернаціоналізації / За заг. ред. О.Д. Крупчана. Т.: Підруч. і посіб., 2007. 239 с. С. 55.

11. Case Union de l'Inde v. Crédit Agricole Indosuez (Suisse) / SHERLOC portal. United Nations Office on Drugs and Crime / URL: [ess: https://sherloc.unodc.org/cld/case-lawd](https://sherloc.unodc.org/cld/case-lawd).

12. Trasferimento internazionale dei beni culturali: Legge federale del 20 giugno 2003 / World Intellectual Property Organization / URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/11823>

13. Закон Швейцарії «Про міжнародне приватне право» від 18 грудня 1987 р., № CH557 / *World Intellectual Property Organization*. / URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/20755>.
14. Zagato L. La Restituzione e il ritorno dei beni culturali oggetto di furto o illecita esportazione: Novita nel rapporto tra i diversi ordinamnti? Venezia Universita Foscari, 2016.
15. Symeonides S.C. A Choice-of-law for conflicts involving stolen cultural property / *Vanderbilt J. of Transnational Law*, 2005, Volume 38., Issue 4, P. 1177-1198. P. 1179. URL: <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1548&context=vjtl>
16. Fincham D. How Adopting the Lex Originis Rule Can Impede the Flow of Illicit Cultural Property / D. Fincham / *Columbia Journal of Law and the Arts*, Vol. 32, p. 111, 2008 / URL: <http://ssrn.com/abstract=1287365>
17. Резолюція Інституту міжнародного права про міжнародну торгівлю творами мистецтва з точки зору захисту культурного спадку, 3 вересня 1991 р. / *Institut de Droit International* / URL: http://www.idi-il.org/idiE/resolutionsE/1991_bal_04_en.PDF
18. Закон Бельгії «Про Кодекс міжнародного приватного права» від 16 липня 2004 р. / URL: <https://socioedip.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/12/belgica-the-code-of-private-international-law-2004.pdf>
19. Case The Government of the Islamic Republic of Iran v. The Barakat Gallerie / SHERLOC portal. United Nations Office on Drugs and Crime / URL: https://sherloc.unodc.org/cld/case-law-oc/traffickingculturalpropertycrimetype/irn/2007/jiroft_collection_islamic_republic_of_iran_vs._barakat_galleries_london.html.